

Prameny k dějinám Židů v Čechách a na Moravě ve středověku. Od počátků do roku 1347, edd. Lenka Blechová – Eva Doležalová – Martin Musílek – Jana Zachová ve spolupráci s Danielem Polakovičem a Tamášem Visi. Filozofia Praha 2015 (Archiv český XLI), 378 s, mapy a vyobrazení v textu, ISBN 978-80-7286-248-1.

Edice má obvyklou strukturu – po úvodní stati následuje edice dokumentů, rejstříky a seznamy pramenů a literatury. V úvodních partiích autoři shrnují všechny potřebné informace: dosavadní zpracování dějin židů v českých zemích a starší edice pramenů, přičemž upozorňují i na důležité zahraniční projekty – konkrétně *Germania Judaica* a *Corpus der Quellen zur Geschichte der Juden im spätmittelalterlichen Reich*, zpracovávaný na universitě v Trevíru. Tato edice se také ke „korpusu“ hlásí jako k určitému vzoru, ovšem s tím, že editoři projekt poněkud modifikují podle specifik českého materiálu. Mezníkem je proto rok 1347 – rok korunovace Karla IV. na českého krále. Na rozdíl od trevírské edice, která začíná rokem 1272, jsou zde vydány i starší prameny od nejstarších zmínek a dokladů o židech ve sledovaném regionu. Tím je území současné České republiky. S „korpusem“, který zveřejňuje prameny pro území středověké říše včetně českých zemí, je projekt koordinován tak, že „korpus“ převezme pro území České republiky jeho podklady. Výjimečně jsou do edice zařazeny zahraniční prameny, pokud souvisejí s místními prameny a událostmi. Zařazení záznamů Hájkovy kroniky, která časový rámec velmi výrazně překračuje, je přesvědčivě zdůvodněno, podobně i naopak nezařazení několika písemností, s nimiž je však uživatel edice seznámen alespoň v úvodním textu. Následuje oddíl věnovaný právnímu postavení židů v Čechách a na Moravě ve středověku, stručnější oddíl o správě židovského osídlení a opět obsírnější kapitola o působení židů v hospodářské oblasti, zvláště ve finančnictví. Text uzavírají kapitoly o židovských jménech a o konverzích ke křesťanství a topografická kapitola o rozmístění židovských sídel v Čechách a na Moravě, kde je přesvědčivě znát nedostatek pramenů pro detailnější zkoumání – na 19 lokalit, označených jako jisté, připadá 17 nejistých nebo předpokládaných. Lze jen litovat, že před polovinou 14. století chybí relevantní prameny, především je dochováno jen velmi málo městských knih. Důležité je upozornění na rozdíl mezi doklady židov-

ského osídlení a existencí židovské obce – míst, kde lze počítat jednoznačně s existující obcí, je pouze 6. Text úvodní studie je v úplnosti přeložen do angličtiny.

Vlastní edice, jak již bylo zmíněno, zachycuje prameny od nejstarších dob. Začíná tedy Raffelstettenským celním řádem z let 903–906. Před rokem 1300 pochází velká část editovaného materiálu z vyprávěcích pramenů, a to i z podstatně mladších – značný je podíl již zmiňované Hájkovy kroniky, během 13. století přibývá zpráv z formulářových sbírek i z listin, avšak k výraznému nárůstu listinných pramenů dochází až ve 14. století; tehdy se objevují také zápisy nepočetných městských knih. Prakticky všechny položky (254 čísel) edice jsou známy a téměř všechny byly zveřejněny plnotextově nebo aspoň formou regestu, k vzácným výjimkám patří např. 100–102, 189, 238, 239, 233. Jejich starší zpřístupnění je však často velmi nekvalitní a rozptýlené v různých publikacích. K novým nálezům by snad mohlo dojít spíše u hmotných pramenů, které jsou zpřístupněny ve zvláštním oddíle. Edice je zpracována velmi pečlivě, záznamy jsou doplněny důkladným edičním aparátem. Připomínky lze mít pouze drobné – u č. 100, 101 působí poněkud zmatečně označování téhož rkp. Bavorské státní knihovny v Mnichově jako originálu i opisu. V aparátu edice tzv. Zakládací listiny litoměřické kapituly je správně uvedeno, že zmínku o židech obsahuje až text ze 14. století, starší – včetně textu z 11. století nikoli, přesto je záznam řazen k roku 1057. Výrazné zastoupení textů z Hájkovy kroniky, zvláště v nejstarším období, vede k úvaze, zda by tento specifický pramen neměl být vyčleněn do zvláštního oddílu. Překlad úvodní studie do angličtiny nepochybně edici výrazně přiblíží zahraničním badatelům, avšak v kontrastu s tím je zpracování aparátu v češtině, přitom jsou zde často velmi podstatné informace (viz např. výše zmíněný litoměřický akt). Latinský aparát, jaký je např. v základních edicích diplomatického materiálu (CDB, RBM, RBMV), by tento problém odstranil. Celkově lze tuto edici považovat za velmi zdařilou, přínosnou a pro další bádání dlouhodobě užitečnou.

Hana Pátková

Regesta Bohemiae et Moraviae diplomatica nec non epistolaria, Pars VIII 1364–1378, Fasciculus I 1364–1366, edidit Lenka Blechová, Praha: Sumptibus Instituti historici Academiae Scientiarum Rei publicae Bohemicae 2014, 348 s., ISBN 978-80-7286-247-4.

Jedním ze základních úkolů české medievistiky je zpřístupňování pramenů, prioritní roli v tomto hrají tradiční ediční řady a zejména *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*. Pokračovatelem díla K. J. Erbena, J. Emlera, B. Mendla, M. Linhartové, J. Spěváčka a J. Zachové se stala Lenka Blechová. Ve své práci bezprostředně navázala na pátý sešit sedmého svazku dotažený do roku 1363, uspořádáním a tvářností edice na sešity J. Zachové. Do sešitu editorka pojala celkem 518 listin, případně listů z let 1364–1366. Každá jednotlivá číselná položka je složena z údaje o datu a místu vydání, stručného regestu, údajů o formě dochování a uložení, edicích a případně literatuře, eventuálně za regestem následuje znění listiny či listu in extenso. Nespornou výhodou RBM je uvádění interpretované verze osobních a zejména místních jmen v regestu a pramenné verze v hranatých závorkách, editor se tak vyhne problematickému ohýbání pramenné verze, s tím spojeným zahušťováním poznámkového aparátu citacemi přesné pramenné podoby nebo krkolomným snahám o formulaci regestu s výrazem ve stejném pádě, jako je v listině.

Vlastní edici je předsazen latinský úvod. Po chronologické řadě editovaných dokumentů následuje soupis použité literatury a editovaných pramenů, soupis využitých internetových portálů se zpřístupněnými listinami, pečeti a pramennými edicemi. Užitečnou pomůckou je tabulka se soupisem listin, které jsou do svazku zahrnuty. Obsahuje údaje o pořadovém čísle v edici, datu, místu vydání, jazyku písemnosti, formě dochování, informaci, zda je v edici zpřístupněna formou regestu nebo in extenso, informace o archivním uložení a signatuře, údaj o vydavateli, případně další údaje (o notářském instrumentu, o dochování ve formě inzertu či transsumptu). Sešit uzavírá společný osobní a místní rejstřík. V rejstříku jsou vedle interpretovaných verzí místních jmen v hranatých závorkách uvedeny pramenné varianty, další specifikace a odkaz na číslo či čísla editovaného dokumentu.

Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae ve svém nynějším uspořádání představují přechodovou formu mezi klasickou registrovou edicí a edicí diplomatářovou, což je dáno přítomností textů písemností in extenso. Jedná se o nespornou výhodu edice oproti jiným typům registrových edicí, zejména tzv. registrovému katalogu. Obsah listin a listů, které již byly vydány, je zpřístupněn toliko formou registru, zatímco u písemností, které dosud nebyly publikovány, editorka podala celé znění textu. Minimalizováno je podání textu písemnosti formou výtahu nejdůležitějších částí. Nepochybně se jedná o krok, který badatelská veřejnost ocení. Sešit Lenky Blechové je nesporným přínosem jak pro česká tak pro středoevropská medievalistická bádání. Tímto dílem se též otevřela naděje na zaplnění mezery ve vydaných regestech pro závěrečnou etapu vlády Karla IV.

Pavel Krafl

Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ – Jan ZELENKA a kol., *Ženy a děti ve dvorské společnosti*, Nakladatelství Historický ústav, Praha 2015, 198 s., ISBN 978-80-7286-236-8.

Publikace *Ženy a děti ve dvorské společnosti* představila historiografií dosud ne zcela uceleně podané téma. Výzkum ženské otázky ve středověku a raném novověku prozatím nesměřoval primární pozornost na roli ženy jako matky. Přirozeně s tím vyvstává potřeba sledovat nejen otázky mateřství, ale i dětství, výchovy dětí a rodiny, jakožto rámce, v němž ženy a děti vystupovaly společně. Pro dvorské prostředí je možné čerpat z širší pramenné základny. Lze proto zaznamenat i větší množství výpovědí a dokladů, které se k problematice vztahují. Výzkum panovníckého či šlechtického dvora však podléhá zvláštním metodologickým přístupům a stejně tak je i otázka žen a dětí samostatnou veličinou k zpracování. Autorům kolektivní monografie se podařilo propojit to, co v sobě tyto dva specifické okruhy bádání přináší a nabídli čtenáři nejrůznější roviny, na něž lze při studiu dané problematiky vstoupit.

Členění na tematické celky přehledně vymezuje ty okruhy badatelského zájmu, jež lze s výzkumem role žen a dětí ve dvorském prostředí spojit. Prvotní vhled do

problematiky zprostředkovává rozbor metodologických přístupů i předmětů do-
savadního šetření.

Část publikace zaměřená na záležitosti dětství je pojmána z hlediska dobových
edukačních principů. Čtenář má možnost seznámit se s výchovnými metodami
tak, jak je na panovnické syny přenášela tzv. *knížecí zrcadla*. Ideál, k němuž cílily
výchovné ambice těchto naučných děl, se týkaly nejen synů, ale nedílně i dcer.
Idealizaci podléhalo i líčení dospívání hrdinů z rytířských eposů, jejichž výjimečné
schopnosti a vlastnosti nekorespondovaly s jejich nízkým věkem. Představy o edu-
kaci dospívajících doplňuje raně novověký vhled do problematiky. Rozvíjející se
univerzalita humanistického vzdělávání tehdy rozšířila vzdělání více i na ženy.

Pokud první tematický úsek řeší otázku dětství pohledem převážně mužského
světa, ať již máme na mysli pisatele výše zmiňovaných děl, postavy vystupující na
jejich stránkách nebo čtenáře, jimž byla díla určena, druhá část knihy cílí na po-
chopení toho, co bývá obecně nazýváno „ženským údělem.“ S tímto pojmem se
často setkáváme, pokud hovoříme o ženě jako o předmětu sňatkové politiky. Publi-
kace představuje jako vhodný příklad diplomacii prvních Lucemburků na českém
trůně a obratnost s jakou propojil tento rod dynastické zájmy, expanzivní ambice
a uzavírání manželských svazků. Dvorské problematice se ještě více přibližuje ex-
kurz do pozdně středověkého polského prostředí ke dvorům panovnic a jejich po-
tomků. Tyto dvory jsou popsány jak z hlediska prosopografie, tak dochovaného
diplomatického materiálu, který se k nim váže. Ten také nejvýrazněji reflektuje
míru aktivního vystupování panovnic. Možnost srovnání panovnických dvorů ve
středoevropském kontextu se dále orientuje ve směru do uherského království. Pů-
sobení žen na uherském panovnickém dvoře v 15. století tak, jak jej zachytily do-
bové narativní prameny, je zde demonstrováno na příkladech výrazných ženských
osobností. Některé z těchto historických postav jsou historiografií negativně vní-
mány. Interpretační posun je odvislý od kritického čtení příslušných nativních pra-
menů, které byly pro vznik negativního diskurzu klíčové.

Knihy se svým tematickým záběrem neomezuje pouze na urozené dámy z dvor-
ské společnosti. Reflexe dvora jako prostředí, na jehož chodu se podílel i ženský
služebný personál, s sebou nese předpoklad o tom, že určitá míra gramotnosti byla
pro ženy na některých služebných postech nezbytná. Nejnovější výzkum tudíž po-

skytuje podněty do diskuze, jak dalece a za jakých podmínek se námi vnímaná tradiční role ženy mohla proměňovat.

Čtenář ocení, že publikace představuje i méně probádanou oblast jako třeba roli žen v majetkoprávních záležitostech. V domácí historiografii patřila k ohnisku zájmu především instituce věnných měst, jelikož se jedná o jeden z nejviditelnějších dokladů o hmotném zázemí určeného ženám. I tato kniha předkládá ucelené shrnutí dosavadních poznatků, které se k jejich vývoji vážou. Spolu s tím je hledána souvislost mezi právními normativy a obvěněním, jak probíhalo v praxi. Vedle sledování obsahu majetkové dispozice na příkladu věnných měst je jako nedílný aspekt výzkumu hmotného zabezpečení žen zkoumána i forma majetkové držby na příkladu ženských lén. Studium vybraného souboru diplomatických pramenů ze saských oblastí s sebou přineslo také nálezy o vystupování žen v majetko-právních vztazích. Právní znevýhodnění totiž nemělo dopad na jejich zájem vystupovat ve vlastní prospěch. Takové závěry opět přibližují badatele na cestě k zodpovězení otázky, jak dalece bylo působení žen determinováno jejich statutem „méněprávního“ pohlaví.

Celkově vycházejí závěry všech příspěvků naproti snaze přehodnotit dosavadní úzus nahlížení na ženu a dítě jako na pasivní historické aktéry, který je již za současného stavu poznání nedostatečný. Výklad jejich dějinné úlohy se v celé obsahové linii harmonicky prolíná se zasazením do dvorského prostředí. Záležitosti dětství však nejsou do té míry zastoupeny, aby proporcionálně vyvážily část věnovanou ženské otázce. V prvním bodě převažuje zaměření na téma výchovy dětí. Nabízí se také ještě těsnější propojení ženského a dětského světa zařazením dalších studií věnovaných dobovému vnímání mateřství a rodiny. Díky inovativním přístupům autorů se však podařilo rozčěřit hladinu jistoty, s jakou byly v historiografii dříve přijímány jednostranné interpretace dějinné úlohy dětí a žen. Perspektiva, kterou kniha do budoucna nabízí, je stále přístupná nezodpovězeným badatelským otázkám, které by ji v budoucnu mohly dále posunout.

Jitka Friedlová